

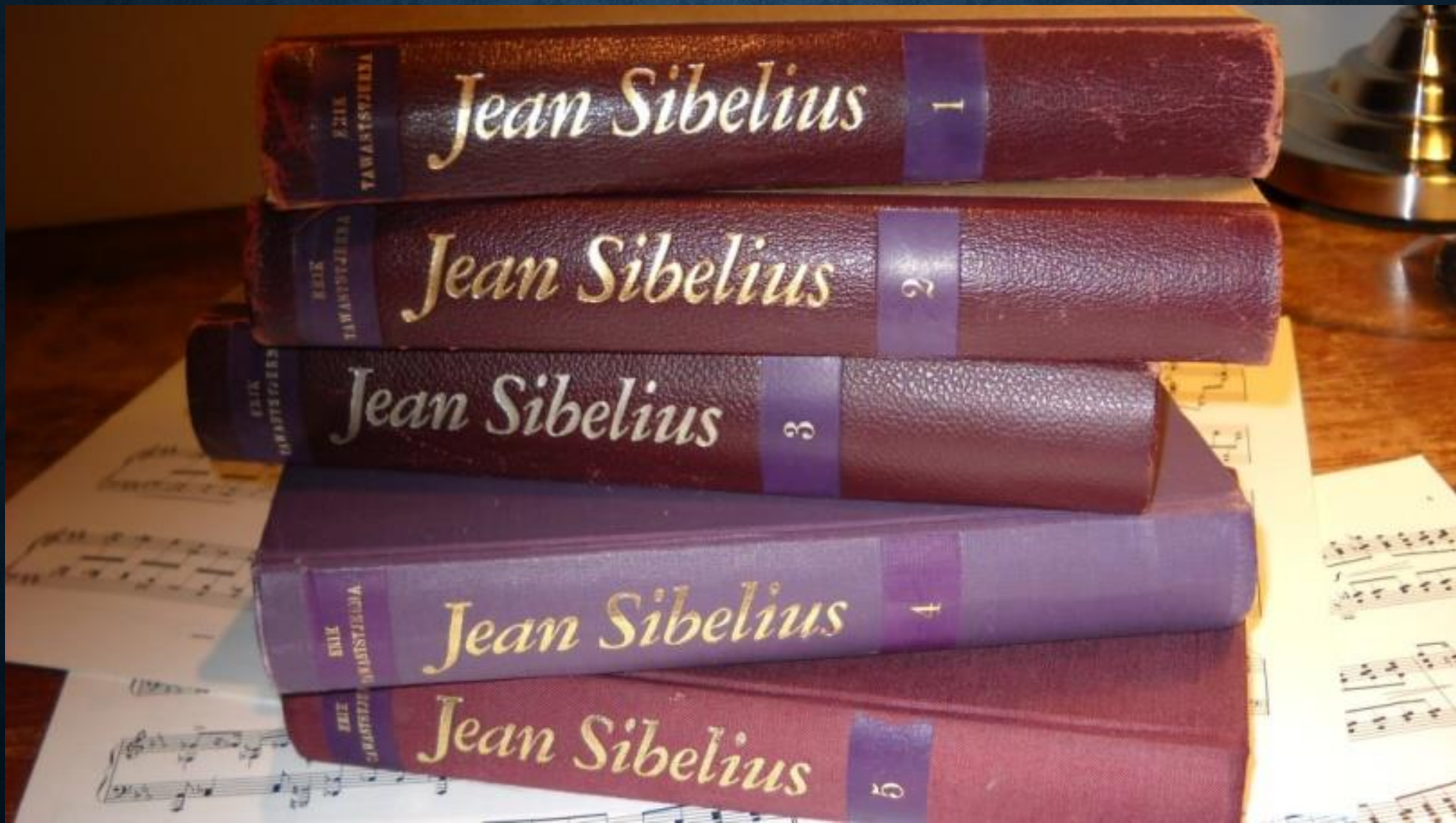
VARHAISTEN SIBELIUS- TEKSTIEN SUOMENNOKSET KULTTUURITietoisuuden LUOJINA

Suomi kääntää

Tieto virtaa – tietokirjallisuuden kääntäminen osana suomalaista sivistystä

Turun yliopisto 12.9.2017

Turo Rautaoja (ttraut@utu.fi)

Jean Sibelius

1

JEAN SIBELIUS
TAWASTUSJÄRKY

Jean Sibelius

2

JEAN SIBELIUS
TAWASTUSJÄRKY

Jean Sibelius

3

JEAN SIBELIUS
TAWASTUSJÄRKY

Jean Sibelius

4

JEAN SIBELIUS
TAWASTUSJÄRKY

Jean Sibelius

5

JEAN SIBELIUS
TAWASTUSJÄRKY

Käännös	Alkuperäinen nimi	Tekijä	Suomentaja	Vuosi (orig./käännös)
Jean Sibeliuksen varhaisimmat orkesterisävellykset (julkaisussa Kalevalaseuran vuosikirja 6)	Orchesterkompositionen von Jean Sibelius (julkaisussa Kunstwart)	Göhler, Georg	??? (A. O. Väisänen?)	1908/26
Jean Sibelius. Hänen sävelrunoutensa ja piirteitä hänen elämästään	Jean Sibelius. Hans tondiktning och drag ur hans liv.	Furuhjelm, Erik	Madetoja, Leevi	1916/16
Sibeliuksen sinfoniat	Sibelius. The Symphonies	Gray, Cecil	Jalas, Jussi	1935/45
Jean Sibelius. Taiteilijan elämä ja persoonallisuus	Jean Sibelius: En Konstnårs Liv Och Personlighet	Ekman, Karl	Ekman, Karl	1935/35
Sibelius: lähikuvia ja keskusteluja	(Sibelius: A Close-up) Sibelius – Närbild och Samtal	Törne, Bengt von	Jalas, Margareta (+ Salmenhaara, Erkki 1965)	(1937)/45/45, 1955/65
Sibelius	N/A	Downes, Olin	Sjöblom, Paul avustajanaan Jalas, Jussi (+ Sjöblom, Yrjö)	1945/1945
Sibelius	Sibelius	Ringbom, Nils-Eric	Jalas, Margareta	1948/48
Sibeliuksen sinfoniat. Ajatuksia musiikin tulkinnasta	Sibelius symfonier. En studie i musikförståelse	Parmett, Simon	Jalas, Margareta	1955/55
Jean Sibelius ja hänen elämäntyönsä	Jean Sibelius och hans verk	Ekman, Karl	Ekman, Karl	1956/56
Jean Sibelius Amerikassa	Jean Sibelius i Amerika	Andersson, Otto	Margareta Jalas	1955/1960
Jean Sibelius	Jean Sibelius	Johnson, Harold	Kivimies, Yrjö	1959/60

- Sibelius-aiheisten tekstien kääntäminen suomeksi vuosina 1916–1965
 - Miten käännökset liittyivät Suomen kulttuurielämän kehittymiseen?
 - Millaista kuvaa käännökset loivat Suomesta ja suomalaisuudesta ja miten Sibelius liittyi tähän?

SUOMALAISKANSALLISEN MUSIIKKIKULTTUURIN VARHAISIA VAIHEITA

- Suomalaisen musiikkikulttuurielämän synty ja kansainvälistyminen
 - Monien musiikki-instituutioiden synty
 - Helsingin musiikkiopisto (nyk. SibA) 1882
 - (Kullervo-sinfonia 1892)
 - Kotimainen ooppera (nyk. Kansallisooppera) 1911
 - Internationale Musikgesellschaftin Suomen-osasto 1911; Suomen musiikkitieteellinen seura 1916
 - Sibelius, ensimmäinen kansainvälinen suomalainen säveltäjänimi (esim. *Tapiola* kantaesitettiin New Yorkissa 1926)

KIELTÄ JA KIRJALLISUUTTA

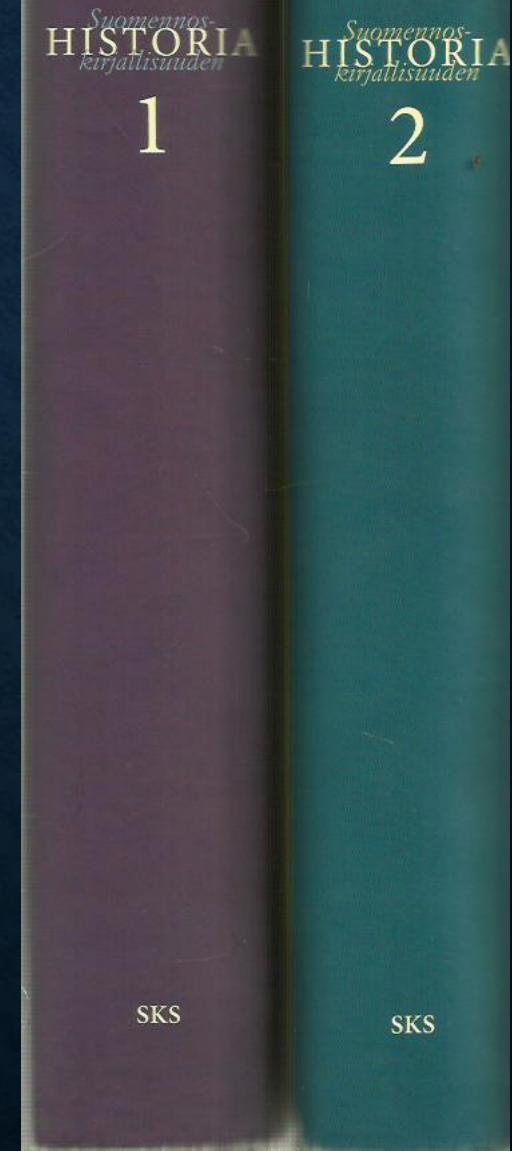
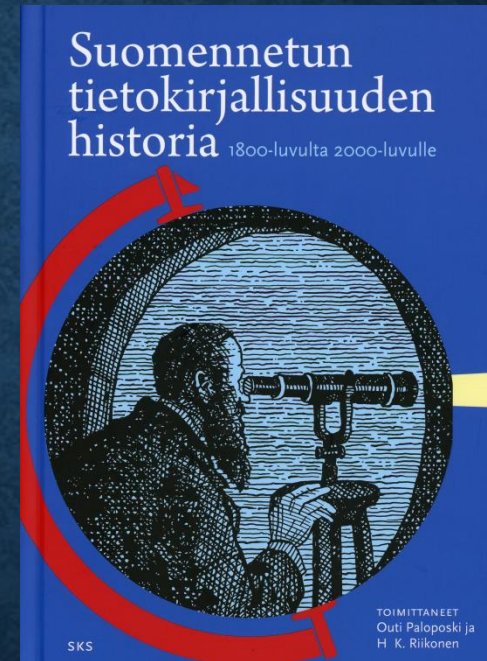
- Fennomania
- Kulttuuripiirien kielen muutos 1900-luvun alkupuolella näkyi kulttuurin eri osa-alueilla: kirjallisuuksien eriytyminen, orkesterisota
- Tarve suomenkieliselle opetuskirjallisuudelle
 - Martin Wegelius (kirjoitti ruotsiksi)
 - Hufvuddragen af den västerländska musikens historia (1891–93)
 - Länsimäisen musiikin historia pääpiirteissään (suom. Axel Törnudd 1904)
 - Aho & Mänttari (2007, 310): ensimmäinen tärkeä musiikkitietokirjallisuuden suomennos

MUSIIKITIETOKIRJALLISUUDEN TUTKIMUS

- Matti Huttunen: *Modernin musiikin historiakirjoituksen synty Suomessa* (1993)

Käännöskysymyksissä erityisesti:

- *Suomennoskirjallisuuden historia 1–2* (2007)
- *Tietokirjallisuuden suomennosten historia 1800-luvulta 2000-luvulle* (2013)
- Käännettyä Sibelius-kirjallisuutta sivutaan, mutta laajempi esitys puuttuu

HENKISESTI KOLONISOITU SUOMI?

- Tarasti (2001): suomalainen nationalismi ja musiikkielämä ymmärrettävä henkisesti kolonisoidun kansakunnan näkökulmasta
 - Saussure: *Langue–parole*, ideaali–käytäntö
 - Kahtiajakautunut suhtautuminen omaan kulttuuriin: toisaalta osa laajempaa yhteisöä, toisaalta omaehtoista ja alkuperäistä
- Sibelius pystyi musiikillaan vastaamaan tähän kahtiajakoon: musiikki samanaikaisesti universaalia ja suomalaista
- Käännetyn Sibelius-kirjallisuuden tarkastelu samoista lähtökohdista

SUOMEKSI KIRJOITTAMISEN VAIKEUS?

- Alkujaan suomenkielistä kirjallista (kirjamuotoista) materiaalia niukasti
- Kuitenkin useampikin kuvateos (Sandberg 1940; Levas 1945;

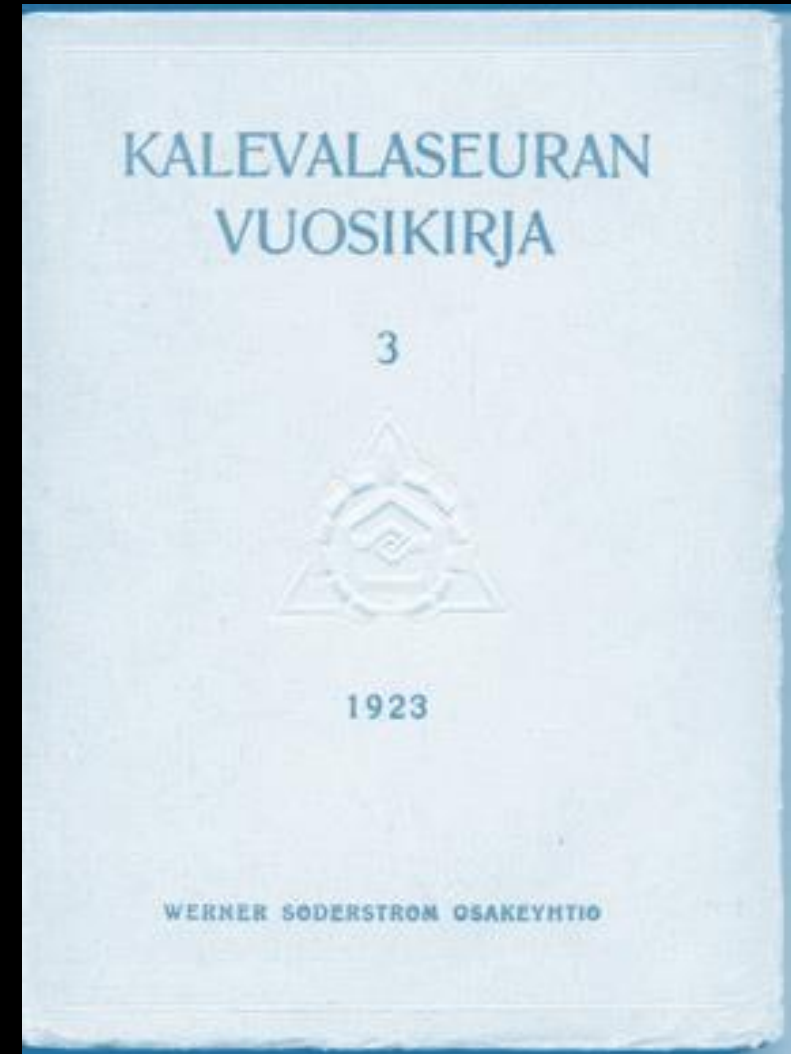
Jalas 1952)

- Alan kulttuuritoimijoiden vähäisyys?
 - Kääntäjätkin kuitenkin usein musiikkialaan liittyviä toimijoita (Madetoja, Jalakset, Sjöblom, Ekman) → kääntäjän toimen monimuotoisuus
- Oliko Sibelius liian vaikea aihe?
- Toimiko kääntäminen (ja kuvallinen viestintä) suodattimena, jonka avulla ikonista kohdetta oli helpompi lähestyä?

Käännös	Alkuperäinen nimi	Tekijä	Suomentaja	Vuosi (orig./käännös)
Jean Sibeliuksen varhaisimmat orkesterisävellykset (julkaisussa Kalevalaseuran vuosikirja 6)	Orchesterkompositionen von Jean Sibelius (julkaisussa Kunstwart)	Göhler, Georg	??? (A.O. Väisänen)	1908/26
Jean Sibelius. Hänen sävelrunoutensa ja piirteitä hänen elämästään	Jean Sibelius. Hans tondiktning och drag ur hans liv.	Furuhjelm, Erik	Madetoja, Leevi	1916/16
Sibeliuksen sinfoniat	Sibelius. The Symphonies	Gray, Cecil	Jalas, Jussi	1935/45
Jean Sibelius. Taiteilijan elämä ja persoonallisuus	Jean Sibelius: En Konstnårs Liv Och Personlighet	Ekman, Karl	Ekman, Karl	1935/35
Sibelius: lähikuvia ja keskusteluja	(Sibelius: A Close-up) Sibelius – Närbild och Samtal	Törne, Bengt von	Jalas, Margareta (+ Salmenhaara, Erkki)	(1937)/45/45, 1955/65
Sibelius	N/A	Downes, Olin	Sjöblom, Paul avustajanaan Jalas, Jussi (+ Sjöblom, Yrjö)	1945/1945
Sibelius	Sibelius	Ringbom, Nils-Eric	Jalas, Margareta	1948/48
Sibeliuksen sinfoniat. Ajatuksia musiikin tulkinnasta	Sibelius symfonier. En studie i musikförståelse	Parmett, Simon	Jalas, Margareta	1955/55
Jean Sibelius ja hänen elämäntyönsä	Jean Sibelius och hans verk	Ekman, Karl	Ekman, Karl	1956/56
Jean Sibelius Amerikassa	Jean Sibelius i Amerika	Andersson, Otto	Margareta Jalas	1955/1960
Jean Sibelius	Jean Sibelius	Johnson, Harold	Kivimies, Yrjö	1959/60

GÖHLER/ANON. (VÄISÄNEN?): ORCHESTERKOMPOSITIONEN VON JEAN SIBELIUS / JEAN SIBELIUKSEN VARHAISEMMAT ORKESTERISÄVELLYKSET 1908/1926

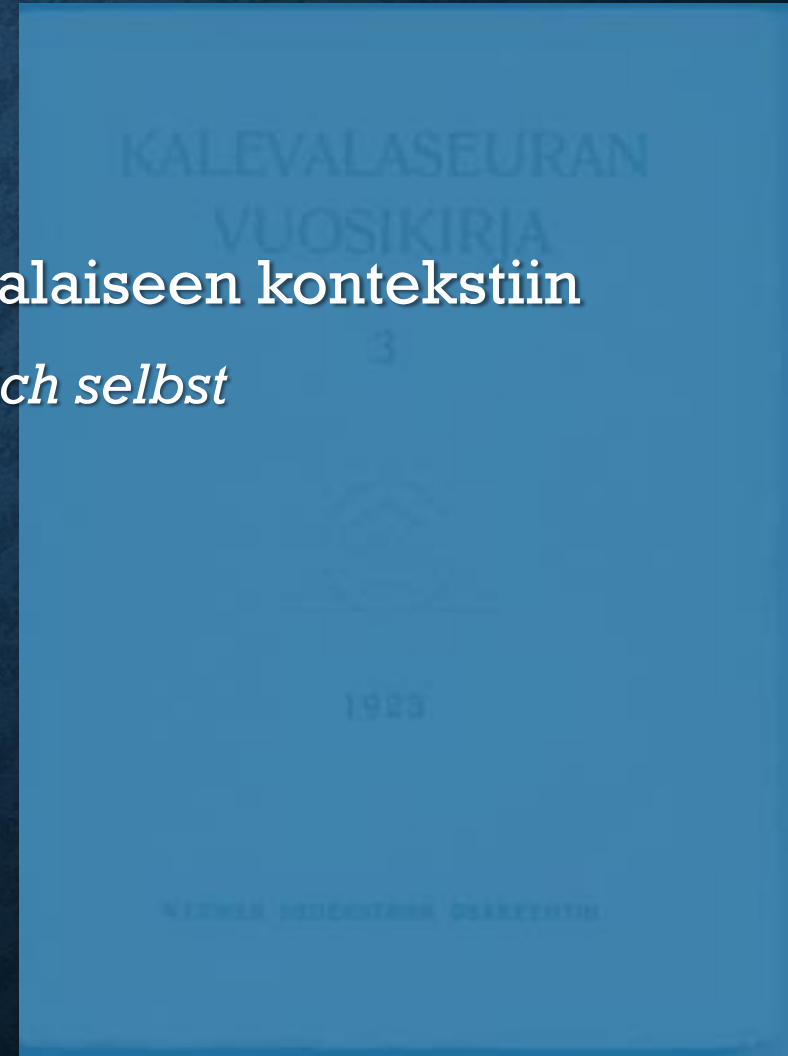
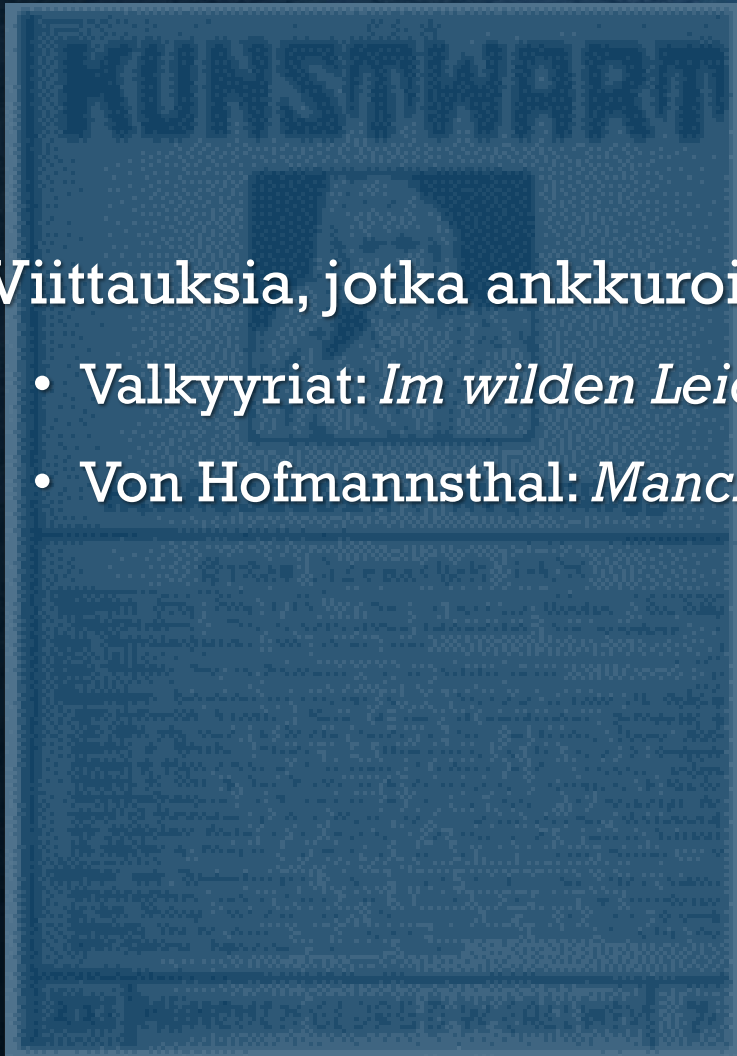

**GÖHLER/ANON. (VÄISÄNEN?):
ORCHESTERKOMPOSITIONEN VON JEAN SIBELIUS / JEAN
SIBELIUKSEN VARHAISEMMAT ORKESTERISÄVELLYKSET
1908/1926**

- Alunperin *Kunstwart*-kulttuurilehdessä; käänös 18 vuotta myöhemmin *Kalevalaseuran vuosikirjassa*
- Kääntäjää ei mainita (päätoimittaja Armas Otto Väisänen?)
- Göhler puolustaa aitoa taidetta, joka henkilöityy Sibeliukseen ja varoittaa Richard Straussin pinnallisesta taiteesta

**GÖHLER/ANON. (VÄISÄNEN?):
ORCHESTERKOMPOSITIONEN VON JEAN SIBELIUS / JEAN
SIBELIUKSEN VARHAISEMMAT ORKESTERISÄVELLYKSET
1908/1926**

- Viittauksia, jotka ankkuroivat tekstiä saksalaiseen kontekstiin
 - Valkyyriat: *Im wilden Leiden erwuchs er sich selbst*
 - Von Hofmannsthal: *Manche freilich*

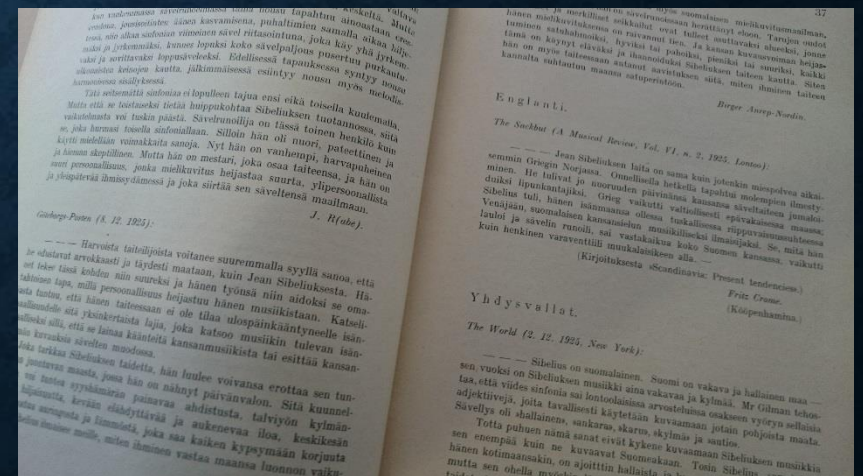
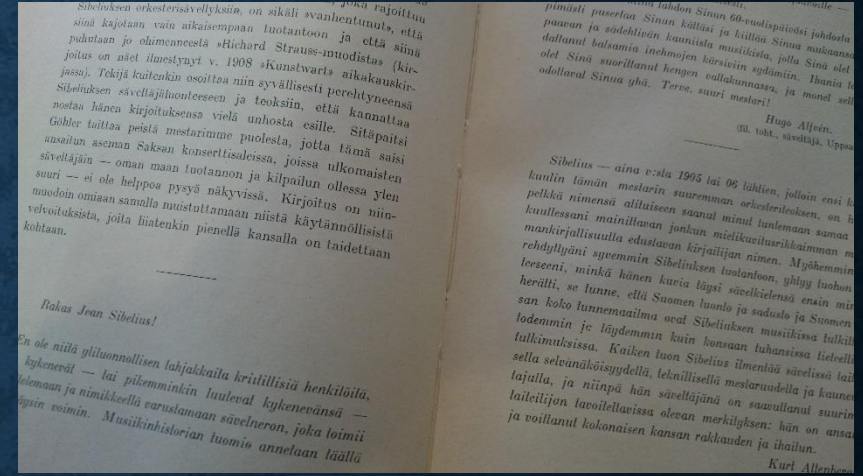

Tämä on alkuperäistä taidetta, joka perustuu kokonaisen kansan tuntemistapaan, se on voimakkaan runollisen ja soitannollisen hengen sisäisesti välttämätöntä ilmausta. Erottakaamme musiikista tarkoin kaikki, mikä on toisenlaisen hengen luomaa. *[kutsukaamme oikealla nimellä sitä näennäistäidetta, joka vuosien ajan on jatkanut tungettelevaa leviämistään, ja toivottakaamme tervetulleeksi jokainen, olkoon hän saksalainen, pohjois- tai etelämaalainen, joka kuin Sibelius rikkaasta mielikuvituksensa lähteestä – kuinka ihmeellisen moninaiset ovatkaan hänen taiteensa lahjat! – ammentaa virkistävän ja kristallinkirkkaan maljan todellista taidetta, jota mikään muta ei ole samentanut]*
(Göhler 1926: 26)

Das ist ursprüngliche Kunst, die im Empfinden eines ganzen Volkes wurzelt, innerlich notwendige Äußerung starken dichterlichen und musikalischen Geistes. Scheiden wir scharf davon, was anderen Geistes ist, **nennen wir ohne Scheu beim rechten Namen, was sich als Scheinkunst jahrelang aufdringlich breitgemacht hat, und heißen wir jeden willkommen, sei er Deutscher, Nord- oder Südländer, der wie Sibelius aus dem Borne einer reichen Phantasie – wie außerordentlich mannigfaltig sind die Gaben seiner Kunst! – den kristallhellen, durch keine Sorte Schlamm getrübbten Labetrunk echter Kunst schöpft!** (Göhler 1908: 269)

ARTIKKELI SUOMALAISESSA KONTEKSTISSA

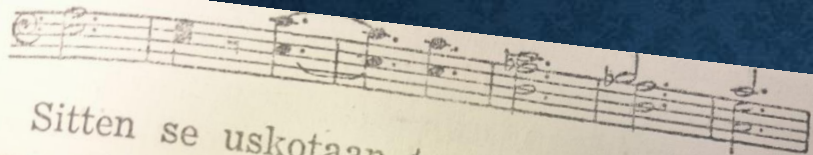
- Poistot siirtävät tekstiä kauemmas saksalaisesta kontekstista ja muuttavat tulkintaa
 - Sibeliuksen merkitys autenttisenä säveltäjänäeron korostuu
- Voidaan nähdä osana laajempaa keskustelua Suomen asemasta kansainvälistyvässä maailmassa
 - Näkyy myös vuosikirjan kokonaisrakenteessa: artikkelia edeltää viisi sivua ulkomailta tulleita Sibeliukselle suunnattuja suomennettuja onnitteluviestejä ja sitä seuraa 13 sivua käännettyjä sanomalehtileikkeitä

**GRAY:
SIBELIUS –
THE
SYMPHONIES**

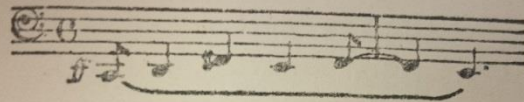
**GRAY & JALAS:
SIBELIUKSEN
SINFONIAT
(1935/45)**

- Sibeliuksen sinfonioiden teoreettinen analyysi
- Suunnattu maallikoille
- Käännös sisältää runsaasti kommentteja ja korjauksia
 - Kirja muuttuu käännöksestä kritiikiksi ja vuoropuheluksi kotimaisen ja ulkomaisen välillä

Sitten se uskotaan torville ja lopuksi, harvennettuna, trumpeteille ja pasuunoille. [Varsinaisesti ei tässä ole kysymys harvennetuista iskualoista (augmentation) vaan pitkistä sävelistä, jotka noudattavat saman melodian ääri viivoja jakautumatta kahdeksasosiin kuten teeman alussa.

EX. 46.

Vain viiden tahdin kuluttua soolosello esittää sivuteeman [varsinaisen pääteeman]; muut sellot ja kontrabassot jaettuina ja sordinojen vaimentamina ovat sen pohjabassona, joka muodostuu vuorottelevista E- ja Fis-sävelistä.

Ex. 47.

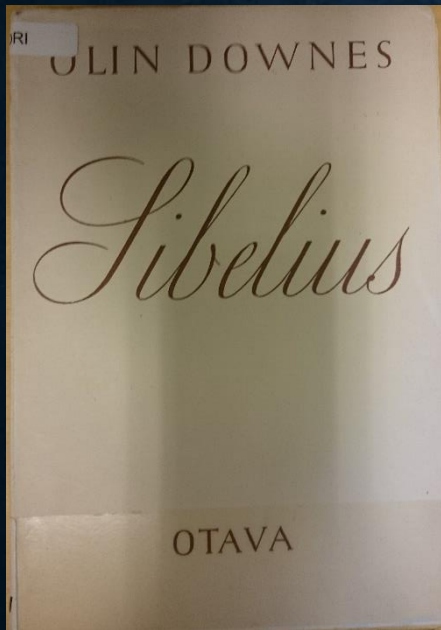
...noma tarkoituksia. Nämä kohoavat ajoittain, varsinkin ensimmäisessä osassa, todelliseen valankumoukseen ja merkitsevät kokonaan uutta sinfonista muotoperiaatetta. [Itse asiassa on tässäkin sinfonian osassa selvä sonaattimuoto pää-, sivu- ja lopputeemoineen. Sen erikoisuus, kuten Roiha toteaa, perustuu varsinaisesti siihen, että esittelyjakson välিকে on tavallista mitavampi ja sen teema-aineisto harvinaisen runtas.]

Tämän uudistuksen luonnetta voidaan parhaiten kuvata seuraavaan tapaan: Sibeliuksen

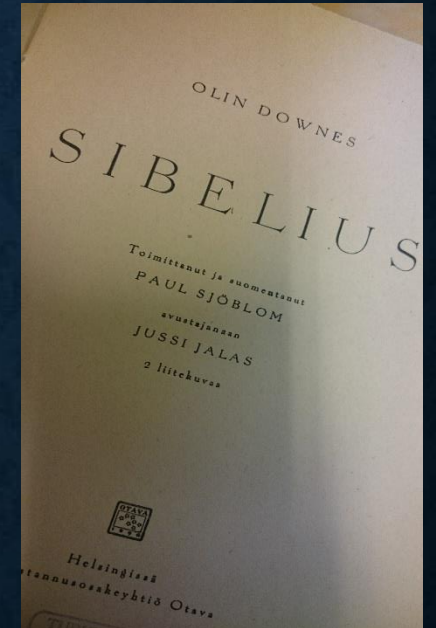
...sinfonien, on aiheuttanut paljon käsitteiden sekaannusta. Paras esimerkki sinfonisen tyylin olemuksesta saadaan vertaamalla tätä sinfoniaa "Tapiolaan", sinfoniseen runoelmaan, jonka Sibelius kirjoitti juuri samana vuonna — 1925. [VII sinfonia valmistui jo v. 1924, jolloin sen nimenä oli Sinfoninen fantasia.] Jyrkkä ero ei johdu siitä seikasta, että toinen jossakin määrin perustuu johonkin ulkonaiseen runolliseen aatteeseen, toinen taas ei, vaan siitä, että sinfoninen runo on taas sinfonia on

- Grayn analyysin uudelleentulkinta ja korjailu
- Suomalaisen musiikkitieteen saavutusten korostaminen
- Toisin sanoen kaksoisluenta:
 - Grayn kirjan käänнос keinona asettaa suomalainen kulttuurielämä osaksi laajempaa länsimaista kulttuuriperimää
 - Kansallisesti sidottu tulkinta, jossa Sibeliusta lähestytään Grayn analyysin uudelleentulkintana ja suomalaisin saavutuksin korjailtuna
- Kääntäjän asettamat raamit asettavat alkuperäisteoksen uuteen valoon

DOWNES/SJÖBLOM, JALAS: SIBELIUS, 1945

- Olin Downes (1886-1955): tunnettu musiikkikriitikko (Boston Post ja New York Times)
- Kirjan tekstit koonneet Paul Sjöblom ja Jussi Jalas tavoitteenaan esitellä Sibelius "ihmisenä ja säveltäjänä". Mukana myös Yrjö Sjöblom.
- "Ei suinkaan mikään ammattimuusikkojen kirja"

RAKENNETTU KUVA

SISÄLLYS

	siv.
Alkulause	5
Sibeliuksen apostoli	7
Henkilökohtaista	
Ave atque laudatio	17
Mestarin muotokuva	24
Alkutaival	
Tausta ja nuoruusvuodet	37
Nuoren innoituksen lähteitä	41
Kullervo-sinfonia	42
Satu	44
Lemminkäinen	46
Kevätlaulu	48
Kuningas Kristian	49
Finlandia	49
Katsaus nuoruudenvuosiin	51
Sinfonian maailmat avautuvat	
Luonnon ja miehen ääni	57
Ensimmäinen sinfonia	62
Toinen sinfonia	67
Tulen synty	69
Käännepohta	69
Viulukonsertto	71
Vapautettu kuningatar	72
Kolmas sinfonia	73
Pohjolan tytär	75
Joutsikki	76
Voces intimae	77
Öinen ratsastus ja auringonnousu	

- Toimijoiden yhteistyö, materiaalin valinta ja tuominen suomalaiseen kulttuuriympäristöön →
- Yhdysvalloista tuotu kuvaus Sibeliuksesta, joka kuitenkin rakennetaan tietoisesti uudelleen ja omitaan suomalaiseen kulttuuriin

LOPUKSI

- Käännökset luovat todellisuutta ja säilyttävät mielikuvia
- Sibelius-käännökset osana suomalaista ymmärrystä Suomen kansallissäveltäjästä
- Kääntäjien (usein musiikkialan ja siihen tai Sibeliukseen kytköksissä olleiden toimijoiden) tietoista toimintaa
- Tulkittavissa kulttuurin itsemäärittelyn ongelmien kautta – pyrkimykset samanaikaiseen oman kulttuurin määrittelyyn ja kansainvälistymiseen

KUINKA SUOMALAISTA SUOMALAISKANSALLISUUS LOPULTA ON?

LÄHTEITÄ

Baker, Mona. 2006. *Translation and Conflict : A Narrative Account*. New York: Routledge..

———. 2014. 'Translation as Re-narration'. In *Translation: A Multidisciplinary Approach*, edited by Juliane House, 158–177. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Goss, Glenda Dawn. 1998. *Jean Sibelius : A Guide to Research*. New York: Garland.

Grönstrand, Heidi, and Kristina Malmio. 2011. *Både Och, Sekä Että : Om Flerspråkighet = Monikielisydestä*. Helsingfors = Helsinki: Schildts.

Haapanen, Toivo. 1918. 'Uusin Sibelius-tutkielma ja kysymys Sibeliuksen musiikin suomalaisuudesta'. *Säveletär* 1 (9): 109–14.

Hemming, Aarre. 1958. *Luettelo Jean Sibeliusta Ja Hänen Teoksiaan Käsittelevästä Kirjallisuudesta = List of Works Concerning Jean Sibelius and His Compositions*. Helsinki: Suomen kulttuurirahasto.

Kinnunen, Tuija and Kaisa Koskinen (eds). 2010. *Translators' Agency*. Tampere: Tampere University Press.

Melgin, Elina. 2014. *Propagandaa vai julkisuusdiplomatiaa? Taide ja kulttuuri Suomen maakuvan viestinnässä 1937–52*.

Mäkelä, Tomi. 2007. *Sibelius, me ja muut*. Hämeenlinna: Karisto

Riikonen, H. K. 2007. 'Tutkimuskohteena suomennosten historia'. In Riikonen, H. K., Urpo Kovala, Pekka Kujamäki and Outi Paloposki (eds), *Suomennoskirjallisuuden historia 1*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Salmenhaara, Erkki. 1996. *Suomen musiikin historia 2. Kansallisromantiikan valtavirta*. Porvoo: WSOY.

Sevänen, Erkki. 1994. *Vapauden Rajat : Kirjallisuuden Tuotannon Ja Väilyksen Yhteiskunnallinen Sääntely Suomessa Vuosina 1918-1939*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Tarasti, Eero. 2001. An essay in post-colonial analysis. Sibelius as an icon of the Finns and others. In Timothy L. Jackson & Veijo Murtomäki (eds), *Sibelius Studies*, 3-13. Cambridge: Cambridge University Press.

Tawaststjerna, Erik. 1965-1988. *Jean Sibelius 1-5*. Helsinki: Otava.

Virrankoski, Pentti. 2009. *Suomen Historia 1 & 2*. Vol. 2. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.